

J. Nechtal: Lat. literatura česk. středověku do roku 1400
Kongreshrad, 2000, Praha

~~Claretus~~
Claretus

Této literární postavě doby Karlovy věnujeme zvláštní kapitolu pro nesporný význam autorův, ale i proto, že Klaretovu tvorbu je obtížné jak zařadit žánrově, tak definovat tematicky. Klareta můžeme nejspíše považovat za autora didaktických spisů, učebnic, a za lexikografa, slovníkáře, je o něm však možno uvažovat také jako o básníkovi. – Jeho totožnost neznáme, býval pokládán za lékaře, dnes se kloníme spíše k názoru, že byl učitelem – školmistrem u svatovítského chrámu, patrně byl nositelem titulu mistra svobodných umění. Zemřel v Praze asi roku 1370. Bezpečně známe pouze jeho jméno a pseudonym, které zapracoval do akrostichu ve svém Glossariu.³¹⁵ Jméno autora tedy zní „Bartholomeus de Solencia, dictus Claretus“. Pocházel z východních Čech, a to z Chlumce nad Cidlinou, podle Anežky Vidmanové patrně získal školní vzdělání v klášterní škole, jež za opata Hroznaty vzkvétala v Opatovicích.³¹⁶

Klaretova didaktická, popularizační a slovníkářská díla vznikla zřejmě v souvislosti s kulturním úsilím Karla IV. Panovníkova osoba zcela jistě bděla nad rozvojem latinské a německé jazykové a literární kultury v našich zemích. Pro jeho zájem a inspirační působení na českou kulturu v národním jazyce nemáme přímé doklady, leckdy však na ně můžeme usuzovat. Právě tak je tomu i s panovníkovým podílem na realizaci Klaretova terminologického a popularizačního projektu: nemáme zde jasné svědectví, můžeme se však domnívat, že Karel IV. činností Klareta a jeho družiny přál, že ji sledoval, inspiroval, a snad nad ní i držel ochrannou ruku.

Klaretovo hlavní úsilí patřilo tvorbě českého názvosloví v oborech, jejichž specialisté se dotud mohli vyjadřovat pouze latinsky. Jeho nejznámější díla jsou latinsko-české slovníky, uspořádané podle

jednotlivých disciplín. Přípravovala se tak cesta laicizaci nejen literatury, ale i vědních odvětví, napomáhalo se rozvoji české slovní zásoby, což vycházelo vstříc studentům, kteří byli odkázáni pouze na latinské texty. Jeho slovníky a učebnice mají veršovou podobu – jsou to hexametry, většinou rýmované (leoninské). Verše byly u středověkých učebnic zcela běžnou formou, jež byla volena kvůli snadnějšímu zapamatování, neboť ve středověké škole se většinou memorovalo.

Klaret byl sám buď autorem nebo v některých případech vedoucím redaktorem několika veršovaných slovníkových a encyklopedických (didaktických a popularizujících) prací. Jsou to *Medicaminarius*, *Complexionarius*, *Astronomicus*, a zralejší díla *Vocabularius*, *Bohemarius*, *Enigmaticus*, *Glossarius*, *Ortulus phisologie*, *Exemplarius*.

Medicaminarius, nauka o zdravém způsobu života, o péči o zdraví a o léčích a léčení, básnicky v daktylských leoninských hexametrech zpracovává Regimen scholae Salernitanae, nejznámější a nejrozšířenější středověké „regimen“, což byl žánr populární medicínské literatury, který podává zásady zdravé životosprávy. Je stejně jako další dílo tohoto autora věnován Marianovi, kterého Bartoloměj označuje jako svého (zřejmě pokrevního – germanus) bratra. Tímto dalším dílem je opět medicínský spisek, *Complexionarius*, pojednávající o čtyřech živlech neboli světových prvcích, z nichž se odvozují lidské temperamenty (complexio sanguinea, de fleumaticis, de melancolicis, de colericis). *Astronomiarius* nebo *Astronomicus* vykládá o vlivu planet, znamení ekliptiky a nebeských jevů na lidské životy a osudy. V následujícím *Vocabulariu* jsou k potřebě studentů sestaveny české ekvivalenty latinských výrazů. Je zde podána základní terminologie hlavních školních předmětů a oblastí lidské činnosti, následují jména Kristova, jména antických božstev, hor, řek a zemí, nerostů, nakonec se pojednává o číslech a o početních úkonech. Učebnice je opět složena v hexametrech, většinou dvojjazyčných, plně latinské verše „proemia“ a „conclusia“ i v úvodech nebo závěrech jednotlivých odstavců jsou leoninské. – Obsáhlejší je *Bohemarius* o téměř tisíci hexametrech, podávající česko-latinskou slovní zásobu z nejrůznějších oblastí, týkající se člověka, jeho života, přírody, společnosti a lidských činností. Největším Bartolomějovým slovníkem je podobně rozdělený, ale o mnoho obsáhlejší *Glossarius* (*Poklad chudých*), složený v letech 1359–1364. Ještě před ním sepsal Bartolo-

měj z Chlumce *Enigmaticus*, soubor 153 většinou dvouveršových (leoninské hexametry) hádanek se stručným, pětiveršovým, úvodem. Po *Glossariu* následoval *Ortulus phisologie* neboli Fyziologář. Středověké a již starověké „fyziology“ byly ve své době zvláštním literárním žánrem: podávaly popis různých systematicky utříděných přírodních jevů (např. savci a jiní živočichové, ptáci, rostliny, stromy...), doprovázený morálním výkladem, aplikací (moralisatio). Takovýto „fyziolog“ skládal i Claretus, ale ačkoli měl v úmyslu pojednat v šesti oddílech Ortulu (Zahrádky) o rybách, zvířatech, červech, stromech a květinách, realizoval pouze první oddíl – o létavcích. Tentokrát nejde o slovník, ale o školskou příručku učebnicového typu, o didaktickou báseň.

Posledním známým Klaretovým dílem je *Exemplarius auctorum*, vzniklý po roce 1366. Má čtyři oddíly, každý po padesáti exemplech. Jednotlivá exempla mají po čtyřech verších, z nichž dva první leoninské hexametry připomínají děj exempla neboli příkladné historky, dva následující podávají mravní aplikaci (moralisatio). Prvních padesát exemplů mluví o mytologických bytostech a o lidech, další padesátka se týká ptáků, třetí zvířat, čtvrtá, patrně nedokončená, měla snad mluvit o věcech. *Exemplarius* přináší velmi mnoho materiálu nejen pro literární historii, ale i pro dějiny kultury vůbec, pro poznání reálií a v neposlední řadě pro etnografii.

Ačkoli v evropském kontextu latinského básnictví vrcholného a pozdního středověku není Klaret v evropském měřítku nijak zářivým básnickým zjevem, v našich poměrech patřil rozhodně mezi vrcholné básnické tvůrce. V oblasti světské poezie své doby nemá vlastně doma, v českých zemích, konkurenci, i vezmeme-li v úvahu rozsah jeho tvorby.

Všechny známé Klaretovy spisy vydal Václav Flajšhans, Klaret a jeho družina, I–II, Praha 1926, 1928, srv. týž, LF 50, 1923, 232–244 a recenzi Jana Vilikovského, Bratislava II, 1928, 442–453 – Dodatek ke *Glossariu* vydal Bohumil Ryba, K rukopisným latinsko-českým slovníkům ostřihomským, LF 75, 1951, 39–123.³¹⁷